

דף שבועי

בס"ד

פרשת שפטים, תשפ"ב, מספר 1485

וְבָא בְּכָל אֹתוֹת נִפְשׁוֹ יונה בר-מעוז

משבט לוי, כמו בפרשייה הראשונה, ובכך נכללים גם הכוהנים?

לשתי האפשרויות של הפרשנויות האלה יש צידוק לשוני כלשהו בקטע הקצר הזה, אך לדעת חז"ל (בספרי דברים קס"ח), ופרשנים רבים בעקבותיהם, הביטוי "וְשָׂרַת בְּשֵׁם ה' אֶל־לְהִי" (דב' יח:ז) מהווה הוכחה שמדובר כאן דווקא בכוהן. אלא שהגבלת הכינוי "הלוי" לכוהן היא בעייתית, כי במופעי הקודמים בספר דברים "הלוי" הוא כללי מאד, ואולי הוא מתייחס בעיקר ללוויים שאינם כוהנים. בפעם הראשונה בפרק י"ב מדובר על ריכוז הפולחן במקום אחד, שלשם חייבים להביא את "עולתיכם וזבחיכם מעשרותיכם ותרמת ידכם וכל מבחר נדריכם אשר תדדו לה" (דב' יב:יב), והכתוב מדרבן שלא לשכוח ברבות הטובה את הנצרכים וביניהם הלוי. אך רק אצלו ניתנת הנמקה: "וּשְׁמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאִמְהַתֵּיכֶם וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיכֶם כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנַחֲלָה אַתְּכֶם" (שם:יב).

בפעם השנייה הלוי נכלל שוב בין המוטבים של כל הטוב המובא למקום אשר יבחר ה': "כִּי אִם לִפְנֵי ה' אֶל־לְהִיךָ תֵאָכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיךָ בּוֹ אֶתָּה וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיךָ וְשַׁמַּחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ בְּכָל מְשֻׁלַּח יָדְךָ" (שם:יח), ומייד בסמוך יש אזהרה כללית מיוחדת כלפיו: "הַשְּׂמֹר לָךְ פֶּן תַּעֲזַב אֶת הַלְוִי כֹל יְמֶיךָ עַל אֲדַמְתְּךָ" (שם:ט).

התורה מתירה ללוי שגר בריחוק מן המקדש לבוא ולשרת שם: "וְכִי יָבֵא הַלְוִי מֵאֶחָד שַׁעְרֵיךָ מִכָּל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הוּא גֵר שָׁם וּבָא בְּכָל אֹתוֹת נִפְשׁוֹ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'. וְשָׂרַת בְּשֵׁם ה' אֶל־לְהִי כְּכָל אֲחָיו הַלְוִיִּם הַעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי ה'" (דב' יח:ז-ז).

כיוון שהלוי הבא "מֵאֶחָד שַׁעְרֵיךָ" משרת כאחיו שגרים בסביבת המקדש, הוא רשאי גם לחלוק עמהם את מה שהם אוכלים כשכר על שירותם, ככתוב: "חֶלֶק כְּחֶלֶק יֵאָכְלוּ" (שם:ח).

אך מי הוא "הלוי" שבו מדובר?

בשתי הפרשיות הקודמות שנכללו בפרק י"ח, זהות נושאי החוקים ברורה: בפרשייה הראשונה נאמר בתחילה "לִכְהֹנִים הַלְוִיִּם" (דב' יח:א), וביטוי זה יכול להתבאר על הכוהנים בלבד, אך מייד באה ההבהרה: "כָּל שֹׁבֵט לְוִי" (שם). ואכן, הנושא שמדובר בו נכון גם באשר לכוהנים וגם על הלוויים: אין להם חלק ונחלה בארץ, עובדה שמודגשת גם בפסוק ב. בפרשייה השנייה יש נושא ברור: "מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים" (שם:ג), ובה הוצגה הראשונה המתנה שהם זוכים לה מבשר בהמת חולין: הזרוע, הלחיים והקיבה. בפסוקים הבאים יוזכרו מתנות נוספות שניתנות רק להם: ראשית דגן, יצהר ותירוש, וכן ראשית גז הצאן.

בפרשייה השלישית שבה אנו עוסקים, לא ברור מי הוא "הלוי"? האם מדובר בהוראה שנוגעת ללוויים בלבד, או שמדובר בכל אחד

1 גם בחג השבועות ובחג הסוכות נזכר הלוי בין מוטבי השמחה: "וּשְׁמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ אֶתָּה וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ הַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיךָ וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֱלֻמְנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיךָ לְשִׁכְן שְׁמוֹ שָׁם" (דב' טז:יא); "וּשְׁמַחְתָּ בְּחֶגְךָ אֶתָּה וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֱלֻמְנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיךָ" (שם:יד).

* יונה בר-מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובמחלקה ללימודי יסוד ביהדות. היא עובדת בכירה במפעל "מקראות גדולות הכתר", שם היא עוסקת בהתקנת פירושי המפרשים.
** המאמר מוקדש לעילוי נשמת לאה שולמית קרסניקר, חברת-תאומתי, מורתי ליראת שמיים ולאהבת התורה והארץ לאמיתן.

בפרק י"ב מכוונים לאכילת בשר בארץ ללא הגבלה, לאחר שבמדבר יכול היה כל אחד מישראל לאכול בשר בהמה רק לאחר שהוקרבה כקרבן שלמים כלשהו, כנאמר בוי' י"ז. ההזכרות החוזרות האלה מופיעות באותו פרק שבו ראינו את שתי האזהרות הראשונות לדאוג לרווחת הלוי, ועתה הדבר מובן. יש להתחשב במצבו הכלכלי הנחות של הלוי, שחי בסביבה שאוכלת לשובע בכל אוות נפש.

כיוון שכבר מצינו במקרא את הקשר השלילי בין שורש 'אוה' לבין אכילת בשר: "והאספסוף אשר בקרבן התאוו תאווה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר" (במ' יא:ד),⁵ לכן התרגום המדויק של "בכל אוות נפשך", איננו 'בכל עת שתראה',⁶ שהרי לכך יש ביטוי פשוט יותר, כמו בפסוק "דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת" (וי' טז:ב), אלא התרגום הנכון הוא 'בכל עת שיתחשק לך בשר'.

בשל היעדר נחלה, שגורם לנחיתות הכלכלית, מובן רצונו של הלוי ליהנות לפעמים מרווחה, ולו רק זאת שבאה מאכילה משביעה. לכן הופיע הלוי עד כאן כמוטב בין הנהנים מכל מה שמעלים למקדש, הן מעשר תבואה והן בעלי חיים. אבל כאשר נאמר "בכל אות נפשו" (דב' יח:ו), מדובר במי שמתאוה לאכול דווקא מן החי, ולכן יהיה עליו ללכת מעתה למקום אשר יבחר ה', כי שם יש סבירות גבוהה שיזכה למלא תאוותו זו. הדבר נכון במיוחד בשלושת הרגלים, כאשר כל אלה שנדרו או נדבו קורבן, וכל חייבי חטאות ואשמים, מנצלים את חובת העלייה לרגל כדי למלא את חובותיהם האחרות, וזאת בנוסף לקורבנות חגיגה שהם שלמים. ההגבלה בזמן האכילה של בשר הקורבנות – יום אחד לחטאת, לאשם ולקורבנות תודה, ויומיים לקורבן שלמים – מאלצת את הכוהנים משרתי הקבע לחלוק את הבשר שמיועד להם עם כל כוהן מזדמן בימי ריבוי קורבנות, כדי לא לעבור על איסור 'נותר' ולשרוף בשר קודש.

בשר" (שם:כ); "כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשום שמו שם וזבחת מבקרד ומצאנד אשר נתן ה' לך כפאשר צויתך ואכלת בשעריך בכל אות נפשך" (שם:כא).

5 וחמש פעמים נזכר בתורה מקום החטא, קברות התאווה, והצירוף הזה הוא תוכחה סמויה.

6 כפי שפירש י"ח טיגאי, דברים (מקרא לישראל), תל אביב תשע"ו, ואחרים. או "בכל מקום שתראה", כפי שפירש א' מירסקי, דברים (דעת מקרא), ירושלים תשס"א.

בפרק י"ד תחזור ההנמקה פעמיים, והאזהרה פעם אחת: "והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו פי אין לו חלק ונחלה עמך" (שם:כז); "ובא הלוי פי אין לו חלק ונחלה עמך" (שם:כט). ברור שכאשר מזכירים מעשר שני וביעור מעשרות מדובר בלוי ולא בכוהן, כי בשביל חלקו, מעשר ראשון, היה הלוי צריך לחזור אחר הגרנות, וחשוב להזכיר לבעל השדה שנדיבות ליבו חיונית לקיום הלוי. ואכן, גם חז"ל פירשו שמדובר בלוי:

"והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו", בכל מקום שאתה מוצא לוי הזה – תן לו מחלקו (=מעשר ראשון). אין לו חלקו – תן לו מעשר שני. אין לו מעשר שני – תן לו מעשר עני. אין לו מעשר עני – תן לו שלמים. אין לו שלמים – פרנסהו מן הצדקה, שנאמר: ("ובא הלוי") [אתה והלוי]² (ספרי דברים ק"ח).

אם אלה פני הדברים, מדוע הגבילו חז"ל את משמעות "הלוי" בדב' יח:ו לכוהן, בניגוד למשתמע מכל האזכורים האחרים בספר? לפי פירושם יכול הכוהן להגיע למקדש שלא בזמן משמרו, בכל אחד משלושת הרגלים, ולחלוק בקורבנות עם אנשי המשמר המשרת, אף אם לא בכלום.³

נראה לי שהגורם המכריע לפירוש זה היא הפסוקית: "ובא בכל אות נפשו" (דב' יח:ו), שיש לה שלוש מקבילות בפרק י"ב בביטוי "בכל אות נפשך" (דב' יב:טו, כ, כא), וזאת בנוסף על הביטוי "תאווה נפשך" (שם:כ).⁴ כל האזכורים

2 "ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך" (דב' כו:יא).

3 ספרי דברים קס"ח, וסיכם רש"י: "חלק חלק יאכלו (דב' יח:ח) – מלמד שחולקין בעורות ובבשר שעירי חטאות. יכול אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל, כגון תמידין ומוספי שבת ונדרים ונדבות? תלמוד לומר: לבד ממכריו על האבות – חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל, שנקבעו המשמרות ומכרו זה לזה: טול אתה שבתך ואני אטול שבתך". מכל מקום, גם רד"צ הופמן (ספר דברים, תרגום צבי הר-שפר, תל אביב תש"ך), כשהציע לפרש את העניין בלי לקשרו לחלוקה למשמרות, סבור שמדובר בכוהן: "לפי פשוטו של מקרא נוכל לפרש, שמדובר כאן בתקופה שעדיין לא סודרה סופית חלוקת המשמרות, ואז היה כל כהן רשאי לבא למקום המקדש בכל עת ולעבוד עבודתו".

4 "רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך בכל שעריך הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל" (דב' יב:טו); "כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך כפאשר דבר לך ואמרת אכלה בשר פי תאווה נפשך לאכל בשר בכל אות נפשך תאכל

כן, מדוע הותר הדבר בכל זאת? בבבלי פסחים (מט ע"ב) ניתן למצוא רמז לתשובה:

תניא: רבי אומר: עם הארץ אסור לאכול בשר, שנאמר: "זאת תורת הבהמה והעוף" (וי' יא:מו) – כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף, וכל שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר בהמה ועוף.

מ"ש הכהן מדווינסקי? הסביר בפירושו ל"התאווה" (במ' יא:ד):

והנה בכל הצמחים יש כח החיוני והצומח, אבל כח המתאווה אין בהם לבד בהחי, ולכן עם הארץ אסור לאכול בשר, כיון שיגביר כח המתאווה, ואין בו תורה להתאפק על תאוותו, וכמו שאמרו "בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין".

כיוון ששבט לוי אחראי להפצת התורה בעם, כפי שנאמר עליו מפי משה: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" (דב' לג:י), ועל הכוהנים נאמר: "ויכתב משה את התורה הזאת ויתנהא אל הפהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית ה' ואל כל זקני ישראל" (דב' לא:ט), והם נזכרים בדברים טובים ושוב עם השופטים, לכן גדול הסיכוי שתמעט ההשפעה השלילית של אכילת הבשר על רמתם הרוחנית, ובפרט כשהאכילה הזאת נעשית בקרבת המקדש, שמשרה התעלות רוחנית על כל הקרבים אליו, כפי שעולה מדברי חז"ל: "יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית השואבה ושרת עליו רוח הקודש" (ירושלמי סוכה כב ע"ב, פ"ה ה"א).

יהי רצון שנזכה במהרה שתשרה עלינו רוח טהרה ממרום, ותסלק כל הסיגים מליבותינו.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2> כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

9 בספרו משך חכמה, על חמשה חומשי תורה.

לזה מתאווה הכוהן הבא "מאחד שְׁעָרֶיךָ", ואליו בעיקר מכון הפסוק. אמנם גם הלוי, העולה בזמנים עמוסי קורבנות, יזכה לאכול מהבשר של קורבן שלמים מאותה סיבה (שהמקריב, שאינו כוהן, יחשוש להגיע לאיסור 'נותר' ולכן יחלוק את הבשר עם זרים גמורים, כולל הלוי, בתנאי שהם טהורים), אך ה'רווח' של הלוי מזערי ואיננו ודאי, לעומת ה'רווח' של הכוהן. לכן, רק אצל הכוהן יהיה המניע "בְּכָל אֹת נִפְשׁוֹ" (שם).

מלכתחילה ברור שגם כוהן יכול להיות מוגדר בשם "הלוי" (דב' יח:ו), שכן ראינו שעיקר ההתייחסות ל"הלוי" בספר דברים הוא כאל מי שחסר נחלה, וכתוצאה מזה, גם מצבו הכלכלי של הכוהן בערי השדה נופל ממצבם של בעלי אדמה. אמנם, בכל מקום בארץ, מה שקרוי בלשון חז"ל, בגבולין, יש לו 10 מתנות מתוך 24 מתנות כהונה, אך אין הן יכולות לשמש בסיס כלכלי מספק: 5 מהן נדירות, או שאינן אכילות, כמו: גזל הגר, חרם שאדם חריים, שדה אחוזה שאדם הקדיש ולא פדה לפני היובל, ראשית הגז, פדיון הבן, פטר חמור (אמנם הוא נפדה בשה שניתן לכוהן, אך כמו פדיון בן, הוא אינו שכיח). לעומת זאת, חלקו בתבואה, המזון הבסיסי בימי קדם, הוא זניח. בניגוד למעשר שניתן ללוי, די במתן חיטה אחת מתוך כרי גדוש כדי שבעל הכרי יוכל לצאת ידי חובת תרומה, והוא הדין בתרומת מעשר (מכאן הדמאי – תבואה של עם הארץ שחשוד על הפרשת תרומה ומעשר כראוי), ובזה אין הכוהן יכול להתפרנס ולפרנס את משפחתו. מסייעת לו אמנם מצוות החלה, אך גם היא מצומצמת בכמות.

אשר למצוות מתנה של הזרוע הלחיים והקיבה שהזכרנו למעלה, אין שום מנגנון שיאפשר לכוהן לקבלם אם בעל הבהמה מתעלם מהמצווה,⁷ כי אין בחלק המיועד לכוהן קדושה שתמנע מאדם שאינו כוהן את אכילתו. בנוסף לכך, אכילת בשר לא הייתה שכיחה בחיי היום יום,⁸ בניגוד למצב ששרר סביבות המקדש. לכן ייתכן מאוד שהכוהן יתאווה להגיע לשם כדי לאכול בשר לשובע.

ברור מהביטוי "בְּכָל אֹת נִפְשׁוֹ" שיש גינוי ללוי-הכוהן על המניע הזה שמביאו למקדש. אם

7 אולי משום כך הוטלה חובת הפרשה על השוחט?

8 י"ח טיגאי הרחיב בנושא זה בפירושו לדברים יב:טו. לדבריו נוסף שיש אפשרות לצלות בשר חולין עד לייבושו וכך לשמר אותו לזמן רב, כפי שעשו בתימן. לא כן בבשר קודש.